

תוכן עניינים

1 תוכן עניינים

1. מבוא 2

- 1.1 הקדמה ורקע לכתיבת העבודה 2
- 1.2 שאלת מחקר, מתודולוגיה ושיטת מחקר 2
- 1.3 מהלך ומבנה העבודה 3
- 1.4 היווצרות המדינה הסעודית 4

2. הנפט כבסיס הכלכלה ומדיניות החוץ הסעודיות 6

- 2.1 הקשר בין פוליטיקה ונפט 6
- 2.2 הנפט הסעודי 7
- 2.3 המקרה הסעודי- שימוש בנפט כנשק פוליטי 8

3. יחסי סעודיה- ארה"ב: 1970-2000 9

- 3.1 יחסי סעודיה- ארה"ב 1900-1970 9
- 3.2 שנות ה-70 כנקודת מפנה ביחסי ארה"ב וסעודיה 10
- 3.3 יחסי סעודיה- ארה"ב החל משנות ה-70 11

4. יחסי סעודיה – ארה"ב 2000-2019 13

- 4.1 הסיבות לשינוי אופי הקשר בין ארה"ב לסעודיה החל משנות ה-2000 13
- 4.2 השינוי בשיתוף הפעולה הביטחוני 14
- 4.3 הקטנת התלות האמריקאית בנפט הסעודי 15
- 4.4 הסיבות להקטנת התלות הסעודית בארה"ב 15
- 4.5 צעדים להקטנת התלות הסעודית בארה"ב 15
- 4.6 צמצום ההסתמכות הסעודית על הנפט 16
- 4.7 הידוק קשרים כלכליים 16

5. דיון וסיכום 17

1. מבוא

1.1 הקדמה ורקע לכתיבת העבודה

עבודה זו מונעת בראש וראשונה מסקרנות מחקרית לגבי יחסי הגומלין המורכבים בין פוליטיקה וכלכלה. סעודיה נתפסת כמקרה מבחן אידיאלי לבחינת יחסי כלכלה- פוליטיקה מתוך השימוש הגלוי והמוצהר של סעודיה בנפט ככלי פוליטי וכלכלי. ככל הנראה אין עוד מדינה בעולם שהפכה את הנפט לגורם כה מרכזי בעיצובה ובהתוויית התנהלותה, וההסתמכות של סעודיה על הנפט, "הזהב השחור", רק מגבירה את הסקרנות והעניין שסעודיה מייצרת סביבה. רבי¹ מצוטט את החוקר פנדי מאמון במטרה להסביר את העניין והקסם של סעודיה בעיני חוקרים והאדם המערבי הפשוט כאחד: "בסעודיה מתקיימים בה בעת זמנים שונים ומקומות שונים. סעודיה היא מדינה פרה מודרנית ופוסט מודרנית כאחד". סעודיה מייצרת סקרנות מעצם הניגודים החדים המתקיימים בה: מדינת עולם שלישי של מדבריות, שבטים וגמלים מול ממלכה כמו מהעבר של שיחים וסולטנים; תרבות המנוגדת כמעט בכל דבר לתרבות המערבית ושמהווה התרסה מובהקת כנגדו מול מילוי תפקיד משמעותי בכלכלה העולמית, עושר בלתי נתפס והמיטב של מוצרי המותרות המערביים; מדינה ערבית מרוחקת מול מדינה שלא ניתן להמעיט בחשיבותה לכלכלה ולפוליטיקה העולמית.

בכל הקשור למעמדה ומקומה של סעודיה במפת הפוליטיקה וההשפעה שלה על הנעשה, מערכת היחסים שלה עם המעצמה המערבית הגדולה ובעולם, ארה"ב, היא מסקרנת במיוחד: מה עומד מאחורי הקשר ההדוק והמתמשך בין המדינות? כיצד הברית הזו משפיע על העולם בכלל ועל ישראל בפרט? המשמעות של האופן בו סעודיה מנהלת את יחסי החוץ שלה היא עמוקה וחשובה ביותר עבור ישראל. ניתן לטעון גם שההתייחסות אל סעודיה היא שיקוף של היחס המורכב של ישראל לעולם הערבי כולו: יחס אמביוולנטי של רתיעה, שנאה ובמקביל קרבה מסוימת שכרוכים כולם ביחד ומתודלקים בשנים של מלחמות, אינטרסים ומאבקים. ההתנהלות של סעודיה במסגרת השדה הגיאו-פוליטי כלכלי היא בעלת השפעה עצומה על ישראל ועל כל האיזור, בעבר וגם כיום.

1.2 שאלת מחקר, מתודולוגיה ושיטת מחקר

שאלת המחקר של עבודה זו היא **כיצד משפיע משאב הנפט הסעודי על יחסי סעודיה וארה"ב**. מתוך שאלה זו נגזרות מספר שאלות משנה בהן העבודה תעסוק: בתוך המסגרת של יחסי חוץ, כיצד ניתן אפיין ולתאר את מערכת היחסים בין סעודיה וארה"ב? האם ניתן לזהות שינויים במדיניות הסעודית לאורך השנים והאם ניתן לקשור ביניהם לבין שינויים בתעשיית הנפט? האם ניתן לזהות מגמות במדיניות הסעודית על פי תקופות זמן מוגדרות? אם כן, מהן אותן תקופות זמן ומהו אופי מערכת היחסים בכל אחת מתקופות אלו? ולסיום, כיצד שינויים פוליטיים וכלכליים בתקופה האחרונה השפיעו ומשפיעים על מערכת היחסים בין ארה"ב לסעודיה?

העבודה שואפת לענות על שאלות אלו באמצעות מתודולוגיית מחקר איכותנית המתבססת כמעט באופן מוחלט על סקירה של הספרות המחקרית בנושא. מעצם העיסוק בסעודיה ומגבלות שפה, הגישה למקורות ראשוניים (במיוחד בשפה הערבית) היא מוגבלת עד בלתי אפשרית. אם כן, נעשו מאמצים רבים להיחשף לכמה שיותר מאמרים רלבנטיים ועכשוויים בנושא, תוך כדי שמירה על הנחיות העבודה ושימוש בכמה שיותר מאמרים בשפה העברית. חשוב לציין שמרבית המאמרים הנגישים שהם נעשה שימוש מייצגים נקודת מבט מערבית בעיקר, ונקודת המבט הסעודית הפנימית כמעט שלא נוכחת. לצד המאמרים האקדמאיים העבודה תעשה שימוש בכתבות וטורי דעה שפורסמו מדיה האלקטרונית כמקורות ראשוניים, אם כי ניתן להתווכח על הגדרתם ככאלו. העבודה תעשה שימוש בעיקר בכתבות שהתפרסמו

¹ עוזי רבי. (2009). כינונה של הממלכה הסעודית: תהליך ייחודי של בניית מדינה במזרח התיכון, 218.

באתרי חדשות כלכליים ישראלים כדוגמת האתרים דה- מרקר וכלכליסט המתיימרים להציג ניתוחים אובייקטיביים כלכליים.

1.3 מהלך ומבנה העבודה

העבודה בוחנת את מדיניות החוץ של סעודיה, ומערכת היחסים שלה עם ארה"ב בפרט, בין השנים 1970 ועד שנת 2019. העבודה תציג מספר טענות. הראשונה מביניהן היא שניתן להבין את מקורות מדיניות החוץ של סעודיה כהמשך למדיניות שמאפיינת את סעודיה מיום היווסדה שהיא מדיניות של בדלנות ועצמאות. טענה שנייה שמדיניות החוץ של סעודיה קשורה באופן הדוק לתעשיית הנפט, ושניתן לקשור בין שינויים שחלו במדיניות הסעודית לבין שינויים בכלכלת הנפט העולמית ועלויות וירידות בערך הנפט כסחורה. טענה שלישית נוגעת באופן ישיר למדיניות הסעודית מול ארה"ב. הטענה היא שיחסי המדינות מבוססים על מימוש אינטרסים משותפים כלכליים וביטחוניים ללא עיסוק של כל מדינה בענייניה הפנימיים של האחרת, לכל הפחות עד תחילת שנות ה-2000. בהתאם ניתן לחלק את מדיניות סעודיה ויחסי ארה"ב לשתי תקופות: 1970-2000, ומתחילת שנות ה-2000 ואילך.

בתקופה הראשונה, בהתאם למגמות בתעשיית הנפט העולמי, מעמדה של סעודיה כיצרנית נפט מובילה והתלות האמריקאית הגדולה יחסית בנפט הסעודי, ניתן להגדיר את יחסי המדינות במילוי אינטרסים משותפים ללא עליונות ברורה של מדינה אחת על השנייה.

בתקופה השנייה, בעיקר בעקבות שינויים בתעשיית הנפט ועצמאות גוברת של ארה"ב מבחינת סיפוק עצמי של צרכי האנרגיה שלה, ניתן לזהות שינויים במערכת היחסים. ישנה יותר התייחסות להיבטים פוליטיים, ועולות שאלות מוסריות בקרב ארה"ב לגבי שיתוף פעולה עם מדינה אשר מתנהלת באופן לא דמוקרטי, לא נותנת זכויות מלאות לנשים ומתנהלת על פי חוקי דת הנתפסת על ידי רבים כאויבת של ארה"ב. בעקבות זאת אם כן, ניתן לזהות שינויים במערכת היחסים המדינית והכלכלית בין המדינות.

בהתאם למהלך העבודה, מבנה העבודה הוא על פי המבנה הבא.

פרק זה, פרק המבוא, המציג את שאלת המחקר והמתודולוגיה של העבודה, יסתיים בתת פרק המתאר את המאפיינים של סעודיה כמדינה הנתפסים ככאלו המאפיינים את המדינה מהקמתה ואשר מהווים גורמים חשובים בהבנת אופן התנהלותה של המדינה.

הפרק השני יתמקד בתיאור מרכזיות וחשיבות הנפט כמשאב כלכלי עבור המדינה הסעודית וינסה לשקף את האופן בו המדיניות הסעודית ניתנת לניתוח כביטוי של שינויים ומגמות בשוק הנפט העולמי. במקביל, הפרק יראה כיצד סעודיה השתמשה בנפט כנשק כלכלי ופוליטי לטובת קידום המדיניות שלה ויחסיה עם ארה"ב.

הפרק השלישי יתאר את יחסי ארה"ב וסעודיה בתקופת הזמן שבין שנות ה-70 של המאה הקודמת לבין תחילת שנות ה-2000. הפרק יציג את המאפיינים המרכזיים של מערכת יחסים זו.

הפרק הרביעי יתאר את מערכת היחסים בין המדינות בתקופת הזמן השנייה שעבודה זו עוסקת בה, מתחילת שנות ה-2000 ועד ימינו. פרק זה יטען שמערכת היחסים בין המדינות השתנתה עקב שינויים כלכליים ופוליטיים, והוא יציג מספר אירועים והתפתחויות משמעותיים המבטאים את השינוי שנטען שחל.